

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.16.2024.9391>

**1924 წლის აგვისტოს აჯანყების რეფლექსია
ემიგრანტულ გამოცემაში
„მამული“ – „La Patria“**

**Reflection on the August 1924 Uprising
in the Emigrant Publication „Mamuli“ – „La Patria“**

ნესტან კუტივაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Nestan Kutivadze
Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

XX საუკუნის ქართული ემიგრაციის კულტურული მემკვიდრეობის განუყოფელი ნაწილია პერიოდიკა, რომელიც საქართველოდან შორს გამოიცემოდა სხვადასხვა წლებში განსხვავებული ინტენსივობით, მაგრამ ყოველთვის აირეკლავდა საქართველოს კულტურულ-საზოგადოებრივ ვითარებას, შორეული თუ უახლესი ისტორიის ასპექტებს. უცხოეთში გამომავალი ქართულენოვანი ჟურნალ-გაზეთები ინახავს ცნობილ თუ ნაკლებად ცნობილ ემიგრანტ ავტორთა რეფლექსიას სამშობლოს ისტორიის, მათი დროის ტრაგიკულ მოვლენებთან დაკავშირებით. ამ მემკვიდრეობის შესწავლა მნიშვნელოვანია როგორც ეროვნული წარსულის კვლევის თვალსაზრისით, უცხოეთში მცხოვრებ და მოღვაწე თანამემამულეთა ღვაწლის გასაცნობად და წარმოსაჩენად, ისე თანამედროვე საქართველოს წინაშე მდგარი უმწვავესი ამოცანების მიმართ უტყუარი საპუბლების საპოვნელად.

ქართველ ემიგრანტთა არქივების შესწავლა XX საუკუნის დასასრულიდან განსაკუთრებით აქტიურად მიმდინარეობს. ამ მიმართულებით საკმაოდ მოცულობითი კვლევა ჩატარებული და მრავალი საყურადღებო მონოგრაფიაა დასტამბული. ამის მიუხედავად, საგანგებო შესწავლას საჭიროებს არაერთი გამოცემა, კონკრეტული ნაშრომი თუ ავტორი. მათ შორისაა „მამული“ / „La Patria“, რომელიც ვიქტორ ნოზაძის რედაქტორობით იბეჭდებოდა არგენტინაში, ბუენოს-აირესში, 1951-1953

წლებში. „მამული“, მისი გამომცემლებისვე განმარტებით, არის „კრებული მშობლიური ისტორიისა, მწერლობისა და კულტურისა“.

საქართველოს დაუსრულებელ ბრძოლას რუსეთის როგორც ძველი, ისე მოდერნიზებული იმპერიის წინააღმდეგ ეხება კრებულში დაბეჭდილი თითქმის ყველა სტატია. რამდენიმე ოპუსში რეფლექსირებულია 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების სისხლიანი პერიპეტიები. საგანგებოდ ამ აჯანყებას ეძღვნება აკაკი პაპავას წერილი „ფიქრები აგვისტოს დღეებზე“ (მამული, №3, 1952).

ზოგადად, ამ ჟურნალისათვის მნიშვნელოვანია აჩვენოს, რომ ქართველმა ერმა თავისი ნაციონალური, პოლიტიკური ცხოვრება დაიწყო 2000 წელზე მეტი ხნის წინ და ის შეწყდა მე-19 საუკუნის დასაწყისში, რომ სწორედ ეს დაკარგული დამოუკიდებლობა დაიბრუნა 1918 წელს, რომელიც 1920 წლის 7 მაისს საბჭოთა რუსეთმაც აღიარა პოლონეთის, ფინეთისა და ბალტიის რესპუბლიკების მსგავსად. ასევე, მუდმივად ესმება ხაზი, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობა ცნო ინგლისმა, ბელგიამ, საფრანგეთმა, იტალიამ, გერმანიამ, არგენტინამ და სხვა სახელმწიფოებმა; რომ საქართველოს ჰქონდა დამფუძნებელი კრების მიერ შემუშავებული კონსტიტუცია, ამ კონსტიტუციით უზრუნველყოფილი სრული პოლიტიკური თავისუფლება, ადამიანის უფლებები და, რომ სწორედ ასეთი სუვერენული ქვეყანა 1921 წელს დაიპყრო საბჭოთა რუსეთმა. ამ ჭრილში რეფლექსირდება 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებაც და ფასდება, როგორც აჯანყებათა ეტაპის დასასრული, შემდგომი ბრძოლისთვის კი წინააღმდეგობის თვისებრივად ახალი მოდელი უნდა შეიქმნას, რომ ერი ხელსაყრელი მომენტის დადგომისას თავისუფლების მოპოვებისთვის იყოს მზად.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ემიგრანტული პერიოდიკა, 1924 წლის აგვისტოს აჯანყება, თავისუფლებისათვის ბრძოლა, საბჭოთა რეპრესიები.

ABSTRACT

Periodicals published by the Georgian diaspora in the 20th century constitute an integral part of the cultural heritage of émigré communities. These publications, issued abroad over different years and with varying frequency, consistently reflected the cultural and social conditions of Georgia, as well as aspects of both its distant and recent history. Georgian-language journals and newspapers produced outside the country preserve the reflections of both prominent and lesser-known émigré authors on the history of their homeland and on the tragic events of their time. Studying this heritage is significant not only for investigating the national past and recognizing the contributions of compatriots living and working abroad but also for drawing insights relevant to contemporary challenges facing Georgia.

Research on the archives of Georgian émigrés has intensified since the late 20th century. Considerable studies and numerous noteworthy monographs have been published; however, many individual publications and authors still require detailed examination. Among these is Mamuli / La Patria, published under the editorship of Viktor Nozadze in Buenos Aires, Argentina, between 1951 and 1953. According to its publishers, Mamuli is „a collection of native history, literature, and culture“.

Almost all articles in the collection address Georgia's ongoing struggle against both the old and modernized Russian Empire. Several works reflect on the bloody events of the August 1924 Uprising. In particular, Akaki Papava's article Thoughts on the Days of August (Mamuli, No. 3, 1952) is dedicated to this uprising.

The publication broadly emphasizes the continuity of the Georgian nation's national and political life, tracing its origins over 2,000 years and noting its disruption in the early 19th century. It highlights the restoration of Georgian independence in 1918, which was recognized by Soviet Russia on May 7, 1920, along with Poland, Finland, and the Baltic republics. It also underscores international recognition of Georgian sovereignty by countries including the United Kingdom, Belgium, France, Italy, Germany, Argentina, and others. Mamuli stresses that Georgia had a constitution adopted by its Constituent Assembly, guaranteeing full political freedom and human rights—a sovereign state that was subsequently invaded by Soviet Russia in 1921. In this context, reflections on the August 1924 Uprising interpret it as the final stage of these earlier rebellions while suggesting that future resistance would require a qualitatively new model of struggle, preparing the nation to reclaim freedom when favorable circumstances arise.

Keywords: Georgian émigré periodicals, the August Uprising of 1924, the struggle for freedom, Soviet repressions.

შესავალი

XX საუკუნის ქართული ემიგრაციის კულტურული მემკვიდრეობის განუყოფელი ნაწილია პერიოდიკა, რომელიც საქართველოდან შორს გამოიცემოდა სხვადასხვა წლებში განსხვავებული ინტენსივობით, მაგრამ ყოველთვის აირეკლავდა საქართველოს კულტურულ-საზოგადოებრივ ვითარებას, შორეული თუ უახლესი ისტორიის ასპექტებს. უცხოეთში გამომავალი ქართულენოვანი ჟურნალ-გაზეთები ინახავს ცნობილ თუ ნაკლებად ცნობილ ემიგრანტ ავტორთა რეფლექსიას სამშობლოს ისტორიის, მათი დროის ტრაგიკულ მოვლენებთან დაკავშირებით. ამ მემკვიდრეობის შესწავლა მნიშვნელოვანია როგორც ეროვნული წარსულის კვლევის თვალსაზრისით, უცხოეთში მცხოვრებ და მოღვაწე თანამემამულეთა ღვაწლის გასაცნობად და წარმოსაჩენად, ისე თანამედროვე საქართველოს წინაშე მდგარი უმწვავესი ამოცანების მიმართ უტყუარი პასუხების საპოვნელად.

ქართველ ემიგრანტთა არქივების შესწავლა XX საუკუნის დასასრულიდან განსაკუთრებით აქტიურად მიმდინარეობს. ამ მიმართულებით საკმაოდ მოცულობითი კვლევაა ჩატარებული და მრავალი საყურადღებო მონოგრაფიაა დასტამბული (გ. შარაძე, ა. ნიკოლეიშვილი, რ. დაუშვილი, პ. ნაცვლიშვილი, რ. ნიშნიანიძე და სხვ.). ამის მიუხედავად, საგანგებო შესწავლას საჭიროებს არაერთი გამოცემა, კონკრეტული ნაშრომი თუ ავტორი. მათ შორისაა „მამული“ („La Patria“), რომელიც ვიქტორ ნოზაძის რედაქტორობით იბეჭდებოდა არგენტინაში, ბუენოს-აირესში, 1951-1953 წლებში (უფრო ვრცლად იხ. მარჯანიშვილი 2014: 26–56). „მამული“, მისი გამომცემლებისვე განმარტებით, არის „კრებული მშობლიური ისტორიისა, მწერლობისა და კულტურისა“. ეს ჩანაწერი მკაფიოდ აჩვენებს აღნიშნული პერიოდიკის ხასიათს, რომელსაც ხაზს უსვამს ყველა მნიშვნელოვანი პუბლიკაცია თუ მიმდინარე მოვლენებთან დაკავშირებული საინფორმაციო ხასიათის წერილი.

ორი საუკუნის განმავლობაში მიმდინარე რუსეთ–საქართველოს დაუსრულებელ ომს ეხება კრებულში დაბეჭდილი თითქმის ყველა სტატია. რამდენიმე ოპუსში რეფლექსირებულია 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების სისხლიანი პერიპეტეიები. საგანგებოდ ამ აჯანყებას ეძღვნება აკაკი პაპავას წერილი „ფიქრები აგვისტოს დღეებზე“ (მამული 1952, №3).

მეთოდები. ნაშრომში ქართველ ემიგრანტ ავტორთა მიერ გამოქვეყნებული წერილებში გამოთქმული მოსაზრებები გაანალიზებულია დიაქრონიულ ჭრილში, გამოყენებულია აღწერითი და ანალიტიკური მეთოდები.

მსჯელობა. 1951 წლის მარტში გამოსულ მამულის პირველივე „რვეულში“ ნათელი იყო გამოცემის საერთო სულისკვეთება, რომელიც მკაფიოდ ვლინდებოდა მასში დასტამბული წერილებით. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია რედაქტორის, ვიქტორ ნოზაძის, წერილი „საქართველო და რუსეთი. 1801-1951“. ეს ისტორიული მიმოხილვა რამდენიმე ნომერში ქვეყნდებოდა. პუბლიკაციაში რუსეთის მიერ საქართველოს შეერთება შეფასებულია როგორც ძალადობა. ამავე ნომერში გამოქვეყნდა აკაკი პაპავას ისტორიული ნარკვევიც „საქართველოს დიპლომატიური გამარჯვება 1783წ“. ა. პაპავას თქმით, საქართველოს დიპლომატიური გამარჯვებაა ის ფაქტი, რომ, 1783 წელს დადებული ხელშეკრულების მიხედვით, საქართველოს მეფე მიჩნეულ იქნა რუსეთის მოკავშირედ და არა ქვეშევრდომად, ხოლო „საქართველო აღიარებულ იქმნა სრულ–უფლებიან სუვერენულ მოპირდაპირედ და ამ საფუძველზე დაიდო 1783 წ. ხელშეკრულება ქალაქ გორგიევსკში“ (პაპავა 1951: 13). წერილის უმთავრესი სათქმელი სწორედ ისაა, რომ რუსეთმა დაარღვია საერთაშორისო ყველა ნორმა და ძალის გამოყენებით დაიპყრო დამოუკიდებელი სამეფო. ამავე ნომერში, ასევე, დასტამბულია აკაკი პაპავას მეორე წერილი „საქართველო–რუსეთის იურიდიული ურთიერთობა“. ამ უკანასკნელში ა. პაპავა საქართველოსა და რუსეთს შორის პოლიტიკური ძალის მქონე ორ ხელშეკრულებას გამოყოფს. პირველი ესაა 1873 წელს „ძველი რუსეთის“, ხოლო მეორე – 1920 წლის 7

მაისს „სოვეტების რუსეთის“ მიერ დადებული და ხაზს უსვამს, რომ ორივე ხელშეკრულება მრავალჯერ და განუწყვეტლივაა დარღვეული. ავტორი დოკუმენტებით ასაბუთებს, რომ საქართველო იყო არა რუსეთის დაშლის შემდეგ აღმოცენებული, არამედ საუკუნეების განმავლობაში „თავისუფალი და დამოუკიდებელი სახელმწიფო“ (პაპავა 1951ა: 20), რომ 1918 წლის 26 მაისს დაბრუნებული სახელმწიფოებრივი უფლებები 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებით რუსეთსაც ჰქონდა აღიარებული (პაპავა 1951ა: 20). წერილებში გამოკვეთილი ამ აქცენტებით, ფაქტობრივად, ნათელია გამომცემელთა მიზანი და ინტერესი: არ მიიჩქმალოს ისტორიული სიმართლე, ცხადი იყოს სუვერენული ქვეყნის – საქართველოს უწყვეტი და დაუსრულებელი ბრძოლა რუსეთის როგორც ძველი, ისე მოდერნიზებული იმპერიის წინააღმდეგ, ამასთან, შეინახოს დამოუკიდებელი საქართველოს იდეა იმ ხელსაყრელ მომენტამდე, როდესაც კვლავ შესაძლებელი იქნებოდა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა.

1951 წლის აგვისტოში გამოიცა „მამულის“ მესამე ნომერი, რომელშიც დასრულდა ვიქტორ ნოზაძის ვრცელი ისტორიული ნარკვევი „საქართველო და რუსეთი“. ნარკვევში გაანალიზებულია რუსეთთან საქართველოს ურთიერთობისა და ბრძოლის ბოლო ასწლეული. ამ ნაწილში, რა თქმა უნდა, უკვე დეტალურადაა გაანალიზებული ბოლშევიკური რუსეთის მიერ განხორციელებული ანექსიის ეტაპები 1920–1921 წლებში. ვ. ნოზაძე ხაზს უსვამდა იმ ფაქტს, რომ სიცრუე იყო საბჭოთა რუსეთის ოფიციალური განცხადება საქართველოს გლეხებისა და მუშების ბურჟუაზიული მთავრობის წინააღმდეგ აჯანყების შესახებ. „არც ქართველი მუშები და არც ქართველი გლეხები საქართველოს წინააღმდეგ არ აჯანყებულან; საქართველოს ოკუპაცია მოუხდინა რუსულმა წითელმა ჯარმა. მაგრამ ამ სიცრუვით მოსკოვს სურდა ეეროპა შეცდომაში შეეყვანა და თავისი იმპერიალისტური ძალადობა დაემალა“ (ნოზაძე 1951: 68), – წერს ვ. ნოზაძე, რომელიც ქართველ ხალხზე რუსეთის ძალადობის წარმოსაჩენად წერილის ბოლო ნაწილს საგანგებოდ უძღვნის საქართველოში მომხდარ აჯანყებებს.

ვიქტორ ნოზაძე, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას ამახვილებს აჯანყების, როგორც მოვლენის, ფენომენზე. ეს „მახვილი და სახიფათო იარაღი“, მეცნიერის აზრით, აჯანყებულთა თავგანწირულ, სამკვდრო-სასიცოცხლო თავდადებას, გმირულ პათოსსა და ქმედებას მოითხოვს და გულისხმობს, რომ ადამიანები შინაგანად, მარცხის შემთხვევაში, გარდაუვალი სიკვდილისთვის არიან მზად იმდენად მიუღებელია მათთვის აწმყო (ნოზაძე 1951: 69).

ვიქტორ ნოზაძე თვლის, რომ საქართველოს ისტორიაში მომხდარი ყველა აჯანყება დამპყრობელთა წინააღმდეგ მიმართული ეროვნული შინაარსის მქონე ბრძოლა იყო მაშინაც კი, როდესაც მას სოციალური უკმაყოფილება ედო სარჩულად. ამ მოსაზრებით, ვ. ნოზაძე უცხოს მიერ დამყარებული წესრიგის წინააღმდეგ გალაშქრებას ეროვნული ინტერესებისათვის ბრძოლასთან აკავშირებს უპირობოდ. 1801 წლიდან 1905 წლამდე მომხდარ ყველა ამბოხს, იქნება ეს თბილისში გადასახადების მომატებით (1865), აფხაზეთში ავტონომიის მოსპობით (1866) თუ გურიასა

და აჭარაში მაჰმადიანობის დევნის (1882) გამო გამოწვეული გამოსვლები, ვიქტორ ნოზაძე სავსებით სამართლიანად „არსებითად მაინც რუსული წესწყობილების წინააღმდეგ მიმართულ აჯანყებებად“ მიიჩნევს, რომლებშიც „ქართველი ხალხი თავის უკმაყოფილებას ხმამაღლა და თოფის სროლით გამოხატავდა“ (ნოზაძე 1951: 69–70).

პუბლიკაციაში ავტორი საგანგებოდ გამოყოფს ყველა წინააღმდეგობას, რომელსაც ადგილი ჰქონია 1921 წლის შემდეგ. ამ მიზნით ვ. ნოზაძე მოკლედ ახასიათებს 1921 წლის სვანეთში მომხდარ აჯანყებას, 1922 წლის ხევსურეთის აჯანყებას, „დამოუკიდებლობის სამხედრო ცენტრის“ მიერ 1923 წლის შეთქმულების მზადებას. მეცნიერი უსასტიკესი ფორმით აღკვეთილ ამ წინააღმდეგობას თავგანწირული ბრძოლის სამაგალითო გამოხატულებად მიიჩნევს და ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ქართველმა ხალხმა პარტიზანული ბრძოლებისათვის საქართველოს ხელსაყრელი ლანდშაფტის გამოიყენებინა, პარტიზანული რაზმების შექმნით ქართლში, კახეთში, ჯავახეთსა და გურიაში თავდადების გმირული მაგალითი აჩვენა, გვარებით მოიხსენიებს ამ რაზმების მეთაურებს და გამოყოფს ქაქუცა ჩოლოყაშვილს (ნოზაძე 1951: 71).

მრავლისმთქმელია, რომ მამულის მე-5 ნომერში (1952) დამატების სახით გამოქვეყნებულ მცირე ქრონიკაში ვიქტორ ნოზაძემ, ვალიკო ჩუბინიძის მიერ მიწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე, 1921–1924 წლებში არსებულ პარტიზანულ რაზმთა ხელმძღვანელების ჩამონათვალი შეავსო ზემო იმერეთის სამხედრო ორგანიზაციისა და რაზმთა უფროსების, შორაპნის სამხედრო კომიტეტის, სამხედრო კომისიის, ასევე, აღმასრულებელ კომიტეტის წევრების გვარებით (ნოზაძე 1952: 156), რასაც გამოიზიდავს მიმართავს, რომ ისტორიას შემოუნახოს სამშობლოსთვის თავგანწირულთა სახელები.

„საქართველოს დიდი აჯანყება 1924 წელს“, – ასე უწოდებს ვ. ნოზაძე აგვისტოს აჯანყებას. ისტორიკოსი გამოკვეთს ამ ბრძოლის უთანასწორო ხასიათს, იმ სისასტიკეს, რომლითაც ის ჩაახშეს. ნიშანდობლივია ასეთი პასაჟი: „დიდი და სასტიკი იყო ბოლშევიკური მთავრობის შურისძიება, გამარჯვებული ჩეკა აჯანყებულთ და არა-აჯანყებულთ განუკითხავად, განუსამართლებლად ხვრეტდა. სისხლის ტბები დადგა საქართველოში (ნოზაძე 1951: 71), – აღნიშნულია პუბლიკაციაში. უსამართლობასა და არააჯანყებულთა ხოცვაზე ამ აქცენტით კარგად ვლინდება საბჭოთა რეპრესიების მთელი მექანიზმი, ბოლშევიკების ქცევის წესი, შემდგომ განვითარებული მოვლენების არსი.

აჯანყების ჩახშობისას გამოჩენილი სისასტიკის აღწერისას ვ. ნოზაძე მაშინ ხალხში გავრცელებულ ასეთ ამბავს იხსენებს: „აჯანყების სისხლში ჩახრჩობის დღეებში ერთმა მოხუცმა ქალმა თბილისელ ყასაბს შესჩივლა – ხორცი ძვირიაო! ყასაბმა, რომელიც ქართველი არ იყო, მას უპასუხა – დედი-ჯან! იაფი ხორცი თუ გინდა, წადი საბურთალოზე, იქ ბევრი ხორცი არის, ქართველებს ჰკლავენ–ო...!“ (ნოზაძე 1951: 71). შეიძლება ითქვას, რომ ამ სარკასტულმა დიალოგმა ულმობლად და გაშიშვლებულად გადმოსცა 1924 წელს საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლთა ბედი, ქვეყანაში დატრიალებული სისხლიანი ანგარიშსწორება.

ვ. ნოზაძე აქ არ ასრულებს რუსეთის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის ამბოხის შესახებ თხრობას. ის შემდგომი პერიოდის ყველა წინააღმდეგობას, რეპრესიებით სავსე წლებს რამდენიმე წინადადებით გამოყოფს, იქნება ეს შედარებით ნაკლები მასშტაბისა და გამოძახილის მქონე 1927 წლის სვანეთისა და ლეჩხუმის აჯანყებები, 1928–1932 წლების წინააღმდეგობანი კოლექტივიზაციის შემოღების გამო თუ 1933–1936 წლების უკლონისტური მოძრაობა, რომელიც ვ. ნოზაძის მიერ შეფასებულია, როგორც ქართველი ხალხის თავისუფლებისათვის ბრძოლის ქართველ ბოლშევიკებზე მოხდენილი გავლენის გამოაშკარავება და ეროვნული მოძრაობა მოსკოვის წინააღმდეგ (ასევე აფასებს ამ მოძრაობას ემიგრანტი სოლომონ ზალდასტანიშვილი. იხ. ზალდასტანიშვილი 1956: 16–17). რა თქმა უნდა, ვ. ნოზაძეს თვალსაწიერიდან არც 1936, 1937, 1938, წლების სისხლიანი რეპრესიები რჩება. რაც შეეხება 1941–1945 წლებს, ის ყურადღებას ამახვილებს გერმანელების მიერ ტყვედ აყვანილი საბჭოთა ჯარისკაცებისაგან ნაციონალური ჯარების ჩამოყალიბებასა და რუსეთის წინააღმდეგ მათ ბრძოლაზე, რასაც, ასევე, საბჭოთა ხალხების უმაგალითო აჯანყებად მიიჩნევს საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ.

საგულისხმოა, რომ ვ. ნოზაძე წერილის ბოლოს მეორე მსოფლიო ომის შემდგომდროინდელ ორ ბანაკზე ამახვილებს ყურადღებას და თვლის, რომ ამ დაპირისპირებაში საქართველომ „სიდინჯე, მოთმინება და გამძლეობა“ უნდა გამოიჩინოს, არ აჰყვეს ამ მხრივ ცდუნებას, „მის ჩაურევლად გადაწყდება ვეებერთელა, მომავალი ცეცხლიანი საერთაშორისო დაჯახება“ (ნოზაძე 1951: 72), თუმცა ეს არ უნდა იქნეს გაგებული, როგორც ბედთან შერიგება. ამ შემთხვევაში, მოთმინებაზე აქცენტი სწორედ შესაფერისი მომენტის დადგომისთვის მზადებას გულისხმობს.

„მამულის“ მე-3 ნომერში (1951) კახაბერის ფსევდონიმით გამოქვეყნებულია აკაკი პაპავას წერილი „ფიქრები აგვისტოს დღეებზე“. პუბლიკაციაში ავტორი კავკასიონზე მიჯაჭვული ამირანის მითს ალუზირებს, აქცენტს აკეთებს საქართველოზე, როგორც ძველ კულტურულ ერზე.

ზოგადად უნდა ითქვას, რომ „მამულის“ პუბლიკაციებში, ქართველების საუკუნოვანი თავგანწირული ბრძოლის აღწერასა და ანალიზთან ერთად, შესამჩნევია მოთმინების, მცირე ძალების დაზოგვის, ხელსაყრელი მომენტისათვის თავის შენახვის თემა, რაც სავსებით ლოგიკურად გამოიყურება მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვებული საბჭოთა ტოტალიტარული სახელმწიფოს კონტექსტის გათვალისწინებით. ეს პათოსი იგრძნობა ამ წერილშიც. ა. პაპავა იხსენებს, რომ ქართველ მეფეებს უბედობდათ მტრისთვის თავგანისცემა, „დამამცირებელი ტკივილების ატანა“, რაც „ცოცხალ ძალთა შენახვის“, „ქართული კერის შენარჩუნების“ მიზნით ხდებოდა (კახაბერი 1951: 72). ა. პაპავას თქმით, ქართველი მოთმინებას მხოლოდ იმ დრომდე იჩენდა, ვიდრე ეს უკანასკნელი მის ეროვნულ იდენტობას არ ემუქრებოდა, ამ საშიშროების წინაშე მდგარი კი ყოველთვის ბრძოლას ამჯობინებდა.

ა. პაპავა დიდ და უტრადიციო ძალას უწოდებს რუსულ იმპერიალიზმს, რომელმაც ქრისტიანული აღქმებით და დაპირებებით დარიალის კარი გაახსნევინა საქართველოს XIX საუკუნის მიჯნაზე, რა დროიდანაც დაიწყო ქართველობის ტრაგედია – დაკარგა „სუვერენობა, მეფობა, ტახტი, რომელიც ათასეულ წელთა მანძილზე სისხლისაგან დაცლილ ქვეყანას მაინც დაეცვა და მოეტანა“ (კახაბერი 1951: 72). სავსებით მართებულად წერს ა. პაპავა, რომ ამასთან შეგუება საქართველოსთვის „ეროვნულ ინდივიდუალად“ ყოფნაზე უარის თქმის ტოლფასი იქნებოდა. მრავლისმთქმელია ისიც, რომ სახელმწიფოებრიობის დასაცავად ქართველთა ბრძოლას რუსეთის წინააღმდეგ ავტორი უწოდებს ერის ვიტალური ძალების ამოქმედებას ატავისტური ენერგიის ჩასაკლავად.

აკაკი პაპავა, ასევე, მართებულად მიიჩნევს, რომ საქართველომ XIX საუკუნეში ძალიან დიდი სისხლი დაღვარა, რაც ადულაბებდა ერს, აღრმავებდა უფსკრულს, რის გამოც ველარავინ შეძლებდა მის მტერთან, რუსეთთან, შერიგებას. მართალია, იმ აჯანყებების „დროშა დაიკეცა“, მაგრამ კულტურული და ეკონომიკური განვითარება და გაძლიერება, მისი აზრით, მხოლოდ ენერგიის დაგროვება იყო ახალი ბრძოლისათვის, რაც XX საუკუნეში კიდევ ერთხელ დაადასტურა. როგორც ა. პაპავა ამბობს, სტერეოტიპულად განმეორდა ყველაფერი. რუსეთმა საქართველო „სოვეტების იმპერიის წითელ პროვინციად“ აქცია (კახაბერი 1951: 72). სავსებით გასაგებია, რომ ქართველი ხალხის თავგანწირული ბრძოლაც და მარცხიც გაცილებით ძლიერ რუსეთთან პუბლიკაციაში კანონზომიერ მოვლენად არის აღქმული.

აკაკი პაპავა ულმობელი ანგარიშსწორების შეუფერავ სურათებს აღწერს. „შურისძიების წყურვილით მთვრალი რუსეთი პატარა, წაქეჯულ საქართველოს შიგ გულში გაუტარებს ხიშტს... მასიური, წითელი ტერორი მძვინვარებს მთელ ქვეყანაში. „კონტრიბუციის“ სახით უდანაშაულო ხალხი ათასობით იხვრიტება (კახაბერი 1951: 72), – წერს ა. პაპავა, რომელიც, ვ. ნოზაძის მსგავსად, აქცენტს აკეთებს იმაზე, რომ რუსეთს გაწერილი ჰქონდა დასახვრეტა რაოდენობა და სულ ერთი იყო, ეს ხალხი მონაწილეობდა თუ არა, ან ჰქონდა თუ არა რამე კავშირი აჯანყებასთან; მთავარი იყო ისინი საუკეთესოები, თავისი თემების რჩეულები ყოფილიყვნენ, რაც, ამავე დროს, კარგად გათვლილი ნაბიჯიც იყო შემდგომი წინააღმდეგობების თავიდან ასაცილებლად. „აქ რუსეთმა, სხვა დეკორაციებით მოვლენილმა, სავსებით აიხადა ნიღაბი (...) თვისი ველური, მონღოლური ბუნება უზვად გაშალა და საუკეთესო მამულიშვილთ თავები დააყრევინა, შორს გადაჰყარა ისე, რომ მათი საფლავიც არავის უნახავს“ (კახაბერი 1951: 72), – ამ პასაჟებში უზუსტესად ხსნის ემიგრანტი მკვლევარი ტოტალიტარიზმის არსს. ასეთი სასტიკი ანგარიშსწორების შემდეგ, ა. პაპავას აზრით, ერი აფვისტოს წამებულთა წმინდა სისხლითაა განწმენდილი (იქვე). მას ეჭვი არ ეპარება, რომ რუსეთთან უფსკრული სამუდამოდაა გათხრილი და საქართველოს „შერიგება, შეგუება ამ მონღოლურ ველურ ძალებთან ვერას დროს ვერ მოხდება...“ (კახაბერი 1951: 72), – ა. პაპავას ეს შეხედულება მხოლოდ მოსაზრება კი არ არის, არამედ მისი მტკიცე რწმენაა, რაც, ამასთანავე, მისი ოპტიმიზმის საფუძველიცაა.

მნიშვნელოვანია, რომ ეს წერილიც 1951 წელს იწერება, როდესაც საქართველო, თითქოს ბედთან შეგუებული, შედარებით მშვიდად ცხოვრობს. მიუხედავად ამისა, პა. აპავა საკმაოდ შორეული ემიგრაციიდან თავისი სამშობლოს პერსპექტივას იმედიანად ხედავს. სწამს, რომ ასეთ გაუგონარ შურისძიებას უნდა მოჰყვეს აღდგომა, მანამდე კი საქართველო მოთმინებით უნდა დაელოდოს შესაფერის დროს. ის თვლის, რომ „ქვეყანას ახალი, პოლიტიკური აჯანყებები აღარ სჭირდება“ (კახაბერი 1951: 72). მეტიც, მიაჩნია, რომ გონივრულად მოიქცა საქართველო, როდესაც 1930–1937 წლის სისხლიანი რეპრესიები „საერთო, პოლიტიკურ აჯანყებად არ აქცია. რუსის ჯალათებს იმედი არ გაუმართლდა და ერის ფიზიკური არსებობა გადარჩენილ იქნა“ (კახაბერი 1951: 72), – ასეთია აკაკი პაპავას მოსაზრება, თუმცა ძნელი სათქმელია, რომ ეს წინასწარგანზრახული შეიძლება ყოფილიყო ტერორით და მსხვერპლით ისედაც გამორჩეულ ამ ათწლეულში. შემთხვევითი არც მის მიერ გაკეთებული დასკვნა უნდა იყოს, რომ აჯანყებების ეტაპი დასრულებულია და თავისუფლებისათვის ბრძოლის სხვა ფორმებია საძიებელი. „ნაციონალურ, პოლიტიკურ აჯანყების ხანა 1924 წლის აგვისტოში დამთავრდა. აქ გაივლო საზღვარი და ამაშია აგვისტოს დღეების დიდი, ისტორიული მნიშვნელობა“ (კახაბერი 1951: 72), – ამგვარად აფასებს ცნობილი ემიგრანტი მოღვაწე 1924 წლის აჯანყების მნიშვნელობას საქართველოს ისტორიაში.

1924 წლის აჯანყება გარდამტეხ ისტორიულ ეტაპად ფასდება წერილში „მემორანდუმი საქართველოს შესახებ“ (1952, №5), რომელშიც ყურადღებაა გამახვილებული არა მხოლოდ ქართველი ერის პროტესტსა და ხანგრძლივ ბრძოლაზე, არამედ იმ დროს მიმდინარე, თვით ცარიზმთან შედარებითაც კი უძლიერეს რუსიფიკაციაზე. ამასთან ერთად, წერილში მოხმობილია მსოფლიო მშვიდობის 31-ე კონგრესის მიმართვა (1936, იენისი, კარდიფი, ინგლისი) სსრ კავშირისადმი საქართველოსთვის დამოუკიდებლობის დაბრუნების შესახებ; სოციალისტური ინტერნაციონალის 1924 წლის მანიფესტი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარების მოწოდებით, ერთა ლიგის მესამე (1922) და მეხუთე (1924) საერთო კრებებზე მიღებული იმავე შინაარსის რეზოლუციები. მემორანდუმის ავტორები აღნიშნავენ, რომ ისევ იმავე მდგომარეობაში იმყოფებოდა საქართველო, რომელმაც „ათეულ საუკუნეთა განმავლობაში შეინახა თავისი ცივილიზაცია, თავისი ეროვნული ინდივიდუალობა და დღესაც გააფთრებით იბრძვის იმავე მიზნებისათვის“ (მემორანდუმი... 1952: 160). სავსებით გასაგებია, ასეთ წერილებში განუწყვეტლივ რატომ აპელირებენ ისტორიულ, იურიდიული ძალის გადაწყვეტილებებსა თუ სხვა ქვეყნების აღიარებებზე. ამით ხაზს უსვამენ ისტორიულ უსამართლობას, ერთი სახელმწიფოს აშკარა ძალმომრეობას მეორე სახელმწიფოზე.

1924 წლის აჯანყების გავლენას ქართველ ემიგრანტთა ცნობიერებაზე აჩვენებს ამ თარიღის თუნდაც ფრაგმენტული რეცეფცია სხვა თემასთან დაკავშირებულ რამდენიმე წერილში.

1953 წლის იანვარში გამოვიდა „მამულის“ მე-6 ნომერი, რომელშიც დაიბეჭდა საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის დაარსების 50 წლისთავისადმი მიძღვნილი წერილი. მცირე მიმოხილვაში მნიშვნელოვნადაა მიჩნეული, რომ „1924 წლის აჯანყებისას და მას შემდეგ

სოც.-ფედერ. პარტიის წევრებს ეროვნული მაღალი მცნებისათვის თავი დაუდვიათ“ (გ.ა. უტეხელი 1953: 167).

ერთი ასოციაციური კავშირიც კარგად მეტყველებს აგვისტოს აჯანყების ძლიერ სომბოლიურ ხატზე. ამავე ნომერში აკაკი პაპავა წერს ისტორიულ ოპუსს „ქართული დიპლომატია და 1802 წლის ამბები“, რომელიც შეეხება ქართველ თავად-აზნაურთა და ელჩობის მცდელობას რუსეთს კახეთის სამეფო ტახტზე მეფე იულონი დაესვა, რაც ეყრდნობოდა 1783 წლის ტრაქტატს. საბოლოოდ ეს „ლეგალური“ ფორმის მქონე შეთქმულება 1802 წელს სისხლის ღვრით და დამარცხებით დასრულდა. „ესეც აგვისტოში მოხდა, ამ 150 წლის წინად...“, – წერს აკაკი პაპავა (პაპავა 1953: 184) და ამგვარი დასასრულით ლოგიკურ, ემოციურ კავშირს აბამს XX საუკუნის ტრაგიკულ მოვლენებთან, რომლებშიც ისტორიის აქტიორები იგივენი იყვნენ.

დასკვნა

1924 წლის აგვისტოს აჯანყებასთან დაკავშირებული რეფლექსიის შესწავლამ ნათლად აჩვენა, რომ „მამულისათვის“ არსებითია წინა პლანზე წამოწიოს, რომ ქართველ ერს თავისი ნაციონალური, პოლიტიკური ცხოვრება ჰქონდა 2000 წელზე მეტი ხნის წინ და ის ძალადობით შეწყდა XIX საუკუნის დასაწყისში, რომ სწორედ ეს დაკარგული დამოუკიდებლობა დაიბრუნა 1918 წელს, რომელიც 1920 წლის 7 მაისს საბჭოთა რუსეთმაც აღიარა ისევე, როგორც პოლონეთის, ფინეთის და ბალტიის რესპუბლიკებისა. ასევე, მუდმივად ესმება ხაზი, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობა ცნო ინგლისმა, ბელგიამ, საფრანგეთმა, იტალიამ, გერმანიამ, არგენტინამ და სხვ. ქვეყნებმა, რომ ქვეყანას ჰქონდა დამფუძნებელი კრების მიერ შემუშავებული კონსტიტუცია და ამ კონსტიტუციით უზრუნველყოფილი სრული პოლიტიკური თავისუფლება და ადამიანის უფლებები და, რომ სწორედ ასეთი სუვერენული ქვეყანა 1921 წელს დაიპყრო საბჭოთა რუსეთმა. ამ ჭრილში რეფლექსირდება 1924 წლის აგვისტოს აჯანყებაც და ფასდება, როგორც დამოუკიდებლობის აღსადგენად მიმდინარე შეუპოვარი ბრძოლა და მხოლოდ აჯანყებათა ეტაპის დასასრული, რომლის შემდეგ წინააღმდეგობის თვისებრივად ახალი მოდელი უნდა შეიქმნას, რომ ერი ხელსაყრელი მომენტის დადგომისას თავისუფლების კვლავ მოსაპოვებლად იყოს მზად.

გამოყენებული ლიტერატურა

გ.ა.უტეხელი 1953 – გ.ა.უტეხელი, საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის 50 წლის თავზე, კრებული მამული, №6, ბუენოს-აირესი, 1953.

ზალდასტანიშვილი 1956 – ს. ზალდასტანიშვილი, საქართველოს 1924 წლის ამბოხება (მოგონებანი). მიუნხენი, 1956.

კახაბერი 1951 – კახაბერი, ფიქრები აგვისტოს დღეებზე. კრებული მამული, №3, ბუენოს-აირესი, 1951.

მარჯანიშვილი 2014 – მ. მარჯანიშვილი, ქართული ემიგრანტული მწერლობის სამხრეთ ამერიკული პერიოდი. ქუთაისი, 2014.

მემორანდუმი... 1952 – მემორანდუმი საქართველოს შესახებ. კრებული მამული, №5. ბუენოს-აირესი, 1952.

ნოზაძე 1951 – ვ. ნოზაძე, საქართველო და რუსეთი, კრებული მამული, №3. ბუენოს-აირესი, 1951.

ნოზაძე 1952 – ვ. ნოზაძე, დამატება, კრებული მამული, №5. ბუენოს-აირესი, 1952.

პაპავა 1951 – ა. პაპავა, საქართველოს დიპლომატიური გამარჯვება 1783 წ. კრებული მამული, №1, ბუენოს-აირესი, 1951.

პაპავა 1951ა – ა. პაპავა, საქართველო-რუსეთის იურიდიული ურთიერთობა. კრებული მამული, №1, ბუენოს-აირესი, 1951.

პაპავა 1953 – ა. პაპავა, ქართული დიპლომატია და 1802 წლის ამბები, კრებული მამული, №6, ბუენოს-აირესი, 1953. (14 სექტემბერი). გამოსაცემად მოამზადეს, წინასიტყვაობა, კომენტარები და ბიოგრაფიული ცნობები დაურთეს ისტორიის დოქტორებმა ნინო შიოლაშვილმა და ირინა არაბიძემ. თბილისი, 2016.